

Establishing Chemical Management Network in the East of Thailand by Participation Process

Hansa Ruksakom M.D.

Punsak Sriprapat M.P.H

Chadaryoot Pattamak B.Sc., M.Sc.

Office of Disease Prevention and Control No 3, Chonburi
Department of Disease Control

การศึกษานี้เป็นการวิจัยและพัฒนาโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1) เตรียมการและวางแผน 2) ดำเนินการ และ 3) ประเมินผล มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเครือข่ายการจัดการสารเคมีอันตรายภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในภาคีเครือข่ายภาครัฐและภาคเอกชน เลือกตัวอย่างแบบเจาะจง คือ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสารเคมีอันตรายโดยสมัครใจ ใน 2 จังหวัด คือ ชลบุรีและระยอง ศึกษาตั้งแต่เมษายน 2549 - ตุลาคม 2550 เก็บข้อมูลโดยการบันทึกกิจกรรม แบบประเมินพฤติกรรมการมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติโดยค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า ขั้นตอนการวิเคราะห์สถานการณ์และวางแผนได้รอบแนวคิดและขั้นตอนการสร้างเครือข่าย 4 ขั้นตอน 5 ลักษณะกิจกรรม ส่วนขั้นตอนการพบมีสมาชิก 38 หน่วยงาน การดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามแผนงาน และพบว่ากิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการโดยกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมโดยเทคนิค Appreciate Influence Control และ future search conference และกิจกรรมการจัดทำคู่มือทางวิชาการสำหรับผู้ปฏิบัติงานและประชาชน สมาชิกมีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมระดับมาก ร้อยละ 93.0 และ 82.6 ปานกลาง ร้อยละ 7.0 และ 17.4 ตามลำดับ ขั้นตอน ประเมินผลพบว่า มีปัจจัยนำเข้าและกระบวนการที่ดี บรรลุตามวัตถุประสงค์ ปฏิบัติได้ตามแผน กิจกรรมมีประโยชน์ต่อเครือข่ายและเหมาะสมกับปัญหาพื้นที่ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ การประสานเครือข่าย การมีกิจกรรมร่วมกันสม่ำเสมอ การมีผลผลิตของงานและการใช้ประโยชน์ร่วมกัน อุปสรรค คือ การเปลี่ยนแปลงบุคลากรและความไม่ต่อเนื่องของบางกิจกรรม ข้อเสนอแนะ คือ ควรสร้างความเข้มแข็งเครือข่ายในมิติของความยั่งยืนและการขยาย ผลการมีส่วนร่วมเครือข่ายสู่ภาคประชาชนรวมถึงการนำเทคนิคการสร้างเครือข่ายไปใช้ต่อการแก้ปัญหาทางสาธารณสุขด้านอื่น

Based on Participatory Action Research, this Research and Development comprised of 3 steps: 1) Preparing and planning 2) Action and 3) Evaluation. Its objective was to establish the chemical management network in the East of Thailand by participation process among organizations in governmental and private sectors. Purposive samples included voluntary officers responsible for chemical management in 2 provinces (Chonburi and Rayong). Data collection during April 2006 – October 2007 was obtained through activity record and evaluation of participation behavior. Descriptive analysis was presented in percentage.

The products of the 1st step included conceptual framework and 4 steps of network activities with 5 activities. The 2nd step involved 38 organizations in the workshop and production of manuals for the personnel and the public. Participation building processes such as AIC (Appreciate Influence Control) and FSC (Future Search Conference) technique were applied in the workshop with 93% and 7% of network members at high and middle level of network participation, respectively. For the manual production, 82.6% and 17.4% of the members were at high and middle level of participation, respectively. The 3rd step indicated that the input and the process were good, activities were performed as planned, and the activities were useful and suitable for the problems in the area. In conclusion, the chemical management network in the East of Thailand was built up through the participation process driven by network activities. The key success factors included network coordination, regular activities, network outputs with shared benefits; whereas personnel change and interruption of some activities were main obstacles. The network sustainability, public participation, and application for other public health problems were suggested for the next steps of development.

ประเด็นสำคัญ-

เครือข่ายการจัดการสารเคมีอันตราย
กระบวนการมีส่วนร่วม

Keywords

Chemical management network, East of Thailand,
Participation process

บทนำ

ภาคตะวันออกของประเทศไทยมีความเติบโตด้านอุตสาหกรรม และเป็นศูนย์กลางการขนส่งสินค้าในระดับประเทศ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นการพัฒนาอุตสาหกรรมในระดับภูมิภาคที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย หรือที่รู้จักทั่วไปในนาม "โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก (Eastern Seaboard Development Program)"⁽¹⁾ การพัฒนาคุณภาพดังกล่าวเกี่ยวข้องกับวงจรชีวิตของสารเคมีทั้งการนำเข้า การผลิต การใช้การขนส่ง การจัดเก็บและการกำจัดกากของเสียอันตราย⁽²⁻³⁾ มีการศึกษาผลกระทบของสารตัวทำลายอินทรีย์ซึ่งเป็นสารอินทรีย์ระเหยง่ายในเขตตำบลมาบตาพุด จังหวัดระยอง พบว่า อันตรายในด้านเหตุรำคาญเนื่องจากกลิ่นรบกวน กากของเสียอันตราย การรั่วไหล การลุกไหม้ การระเบิด และอุบัติเหตุจากการขนส่งสารรวมทั้งโรคพิษของสารทำลายอินทรีย์⁽⁴⁻⁶⁾ สารเคมีอันตรายส่งผลกระทบต่อหลายด้านทั้งระดับบุคคล สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ดังนั้น

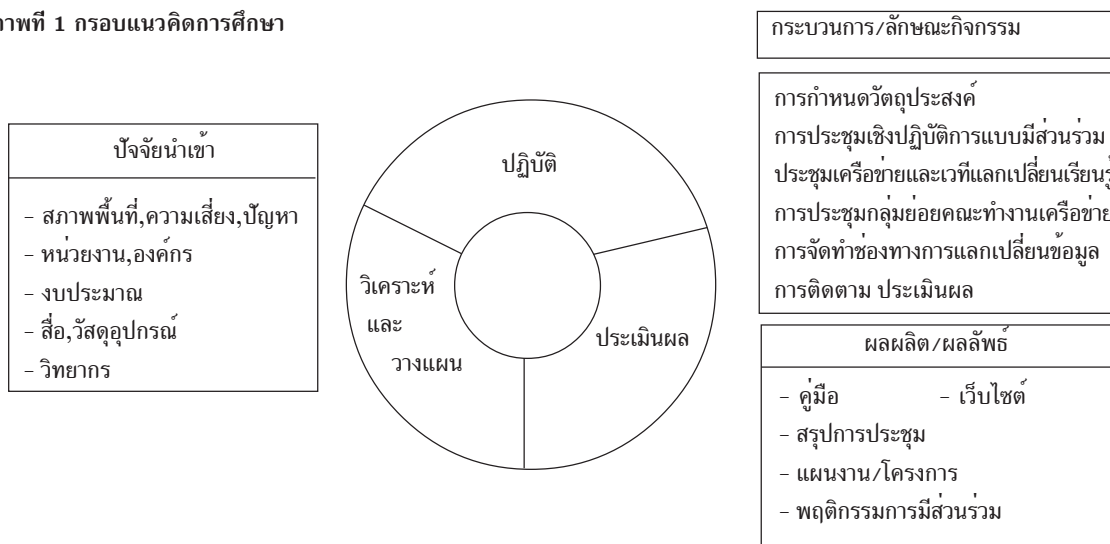
ในการจัดการสารเคมีอันตราย จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงานในระดับสากล มีการหารือร่วมกันในหลายเวทีเพื่อนำไปสู่การจัดการ สารเคมีที่ยั่งยืนและเป็นรูปธรรม ซึ่งประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกโครงการระหว่างประเทศว่าด้วยความปลอดภัยด้านสารเคมี (International Program on Chemical Safety: IPCS)⁽⁷⁾ แผนยุทธศาสตร์การจัดการสารเคมีแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2550-2554) กล่าวถึงมาตรการที่เกี่ยวกับการพัฒนาความร่วมมือ การมีส่วนร่วมการพัฒนาเครือข่าย⁽³⁻⁸⁾ ในระดับภูมิภาค ยังไม่เคยมีการศึกษาการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการจัดการสารเคมีอันตราย ผู้วิจัยตระหนักถึงปัญหาสารเคมีอันตราย และความสำคัญของการทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่ายระหว่างองค์กรต่างๆ จึงทำการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้มแข็งเครือข่ายการจัดการสารเคมีอันตรายภาคตะวันออกโดยกระบวนการมีส่วนร่วม โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา (Journey of Development) โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เป็น

อยู่ไปสู่สิ่งที่สามารถเป็นไปได้ หัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่กระบวนการวิจัยซึ่งใช้แนวทางความร่วมมือ (Collaborative Approach) ระหว่างนักวิจัยกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ⁽⁹⁾

ผลการศึกษาคาดว่าก่อให้เกิดการพัฒนาความร่วมมือระหว่างองค์กรซึ่ง นำไปสู่การพัฒนากระบวนการทำงานตามบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสารเคมีอันตรายอย่างมีประสิทธิภาพ สร้างวัฒนธรรมใหม่ของการปฏิบัติงานในลักษณะเครือข่ายที่เกิดประโยชน์ต่อการทำงานอย่างแท้จริง โดยการ

สร้างเครือข่ายการจัดการสารเคมีอันตราย ภาคตะวันออก เป็นการสร้างเครือข่ายในระดับองค์กร ที่ต้องการให้มีความร่วมมือโดยวัดจากประสิทธิผล คือ ผลที่ได้เทียบกับวัตถุประสงค์ของเครือข่าย เป็นเครือข่ายผสมระหว่างเครือข่ายความคิดและเครือข่ายกิจกรรม คือ เน้นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความสำเร็จด้านความคิด ความรู้ หรือเทคนิคในการทำงานที่เกี่ยวข้องกับสารเคมีตามบทบาทหน่วยงาน และเน้นการช่วยเหลือ เกื้อกูลความร่วมมือและการทำกิจกรรมกลุ่ม โดยมีกรอบแนวคิด การศึกษาดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการศึกษา

วัสดุและวิธีการศึกษา

การศึกษาเป็นกระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research, PAR) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นเตรียมการและวางแผน 2) ขั้นดำเนินการ และ 3) ขั้นประเมินผล ประชากรศึกษา คือ 9 จังหวัดภาคตะวันออกในเขตรับผิดชอบของหน่วยงานผู้วิจัยคือสำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 3 ชลบุรี ประกอบด้วย จังหวัดชลบุรี ระยอง ฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ ปราจีนบุรี จันทบุรี ตราด สระแก้วและนครนายก เลือกแบบเจาะจง 2 จังหวัด คือ จังหวัดชลบุรีและจังหวัดระยองเนื่องจากเป็นเขตนิคมอุตสาหกรรม มีผลกระทบจากอุบัติเหตุสารเคมีและ

สิ่งแวดล้อม รวมถึงมีหน่วยงานที่สำคัญในพื้นที่หลายแห่ง กลุ่มตัวอย่างคือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสารเคมีอันตราย ตามบทบาทของหน่วยงานระดับจังหวัดและเขตในภาครัฐและภาคเอกชน โดยการส่งหนังสือเชิญและตอบรับการเข้าร่วมกิจกรรมโดยสมัครใจ ระยะเวลาศึกษาตั้งแต่เดือนเมษายน 2549 ถึงเดือนตุลาคม 2550 เก็บข้อมูลโดยการบันทึกกิจกรรม การบันทึกภาพ สรุปการประชุมการติดตามผลการดำเนินงาน แบบประเมินพฤติกรรมการมีส่วนร่วมกิจกรรมเครือข่าย แบ่งเป็น 5 กิจกรรม คือ 1) ประชุมเชิงปฏิบัติการโดยกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการระดมความคิด วิเคราะห์สภาพปัญหาและการกำหนดกิจกรรม การแก้ปัญหา 2) ประชุมเครือข่ายและติดตามผลการดำเนินงาน

ตามแผน 3) ประชุมเชิงบรรยายและการสรุปทเรียน การซ่อมแผนปฏิบัติการสารเคมี 4) เวทีประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 5) จัดทำคู่มือทางวิชาการโดยมีหลักในการประเมิน ดังนี้ ระดับมาก หมายถึง มีพฤติกรรมในกิจกรรมนั้น มากกว่าร้อยละ 60 ของการปฏิบัติ ปานกลางหมายถึง มีพฤติกรรมในกิจกรรมนั้นร้อยละ 30 ถึง 60 น้อย หมายถึง มีพฤติกรรมในกิจกรรมนั้นน้อยกว่าร้อยละ 30 ไม่มีส่วนร่วม หมายถึง ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมหรือเข้าร่วมแต่ไม่แสดงพฤติกรรมใดๆ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยจำนวนและร้อยละ

ขั้นตอนที่ 1 เตรียมการและวางแผนโดยการทบทวนและศึกษาหลักการ ทฤษฎี กระบวนการ เทคนิคการสร้างเครือข่ายทางสังคมและรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน นำมาสร้างกรอบแนวคิดและการกำหนดลักษณะกิจกรรมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมเครือข่าย นำมาหาข้อสรุปจากการประชุมคณะทำงานและสอบถามผู้เชี่ยวชาญด้านกระบวนการ 2 ท่าน

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการตามแผนในการกำหนดวัตถุประสงค์และกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมเครือข่ายใน 5 ลักษณะกิจกรรม คือ การประชุมเชิงปฏิบัติการโดยใช้เทคนิค Appreciate Influence Control, AIC และ future search conference, FSC การจัดประชุมเครือข่าย 3 ครั้ง การติดตามกำกับ แผนการดำเนินการ การจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานและการเพิ่มช่องทางการติดต่อประสานงาน แลกเปลี่ยนข้อมูล

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินผล โดยผู้เชี่ยวชาญจากมหาวิทยาลัยบูรพาเพื่อประเมิน บริบท สิ่งนำเข้า กระบวนการและผลผลิตของโครงการทั้งหมดในภาพรวม โดย ประยุกต์ใช้กรอบแนวคิด CIPP Model เป็นการประเมินประสิทธิผล คือ ผลที่ได้เทียบกับวัตถุประสงค์

การจัดการสารเคมีอันตราย หมายถึง ด้านการบริหารจัดการ ด้านวิชาการและด้านปฏิบัติการตามบทบาทองค์กรที่เกี่ยวข้องในวงจรชีวิตสารเคมี

วงจรชีวิตสารเคมี หมายถึง การนำเข้า การผลิต

การใช้ การขนส่ง การจัดเก็บและการกำจัดกากของเสียอันตราย

เครือข่ายทางสังคม หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคลหรือองค์กรหลายองค์กรที่ต่างมีทรัพยากร เป้าหมาย วิธีการทำงานของตนเอง โดยองค์กรเหล่านี้จะมาเชื่อมโยงความพยายามและการทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม เพื่อปฏิบัติการกิจกรรมกันโดยแต่ละฝ่ายยังคงปฏิบัติการหลักของตนเองต่อไปอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์

พฤติกรรมการมีส่วนร่วมหมายถึง การเข้าร่วมระดมความคิดวิเคราะห์ การแลกเปลี่ยน การเล่าประสบการณ์ การเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาการอภิปราย การปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง การมีส่วนร่วมของเครือข่าย หมายถึง การที่สมาชิกของเครือข่ายได้เข้ามาร่วมกันทำกิจกรรมตามกระบวนการหรือเกิดผลผลิต การทำกิจกรรมร่วมกัน

ผลการศึกษา

1. ขั้นตอนเตรียมการและวางแผน

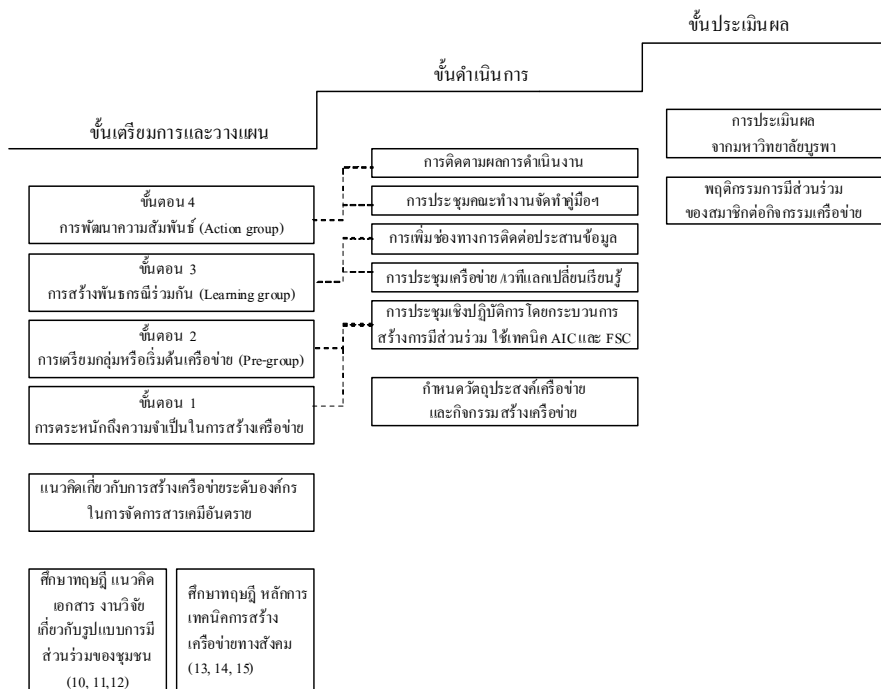
จากการทบทวนและศึกษาหลักการ ทฤษฎี กระบวนการ เทคนิคการสร้างเครือข่ายทางสังคมและรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน นำมาสร้างกรอบแนวคิด และการกำหนดลักษณะกิจกรรมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม เครือข่าย ได้กรอบแนวคิดการสร้างเครือข่ายการจัดการสารเคมีอันตราย ภาคตะวันออก ดังภาพที่ 2

2. ขั้นตอนดำเนินการ

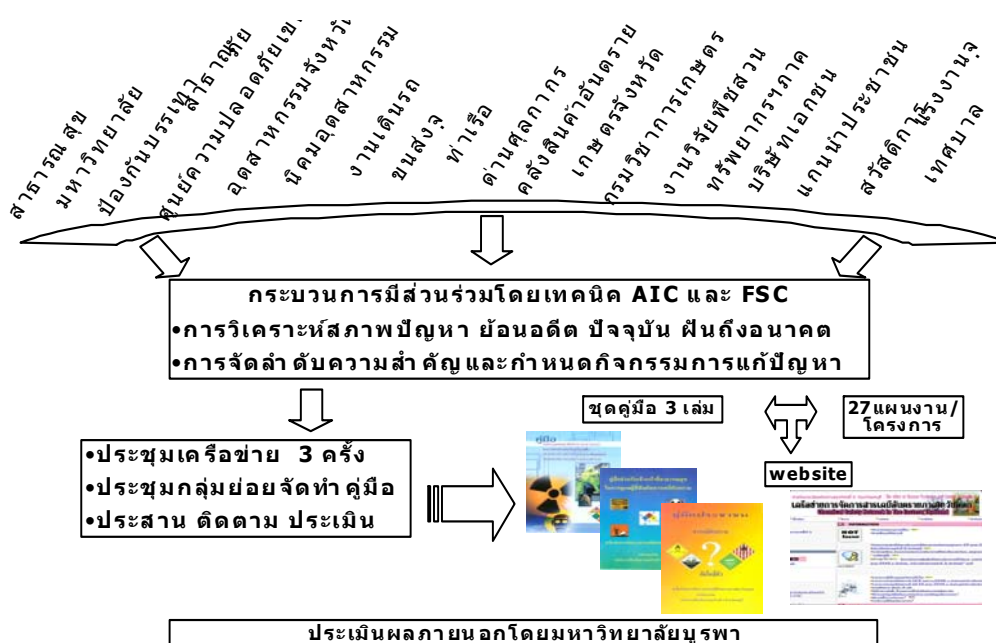
2.1 การศึกษานี้ทำให้เกิดเครือข่ายการจัดการสารเคมีอันตรายภาคตะวันออก โดยมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวม 38 หน่วยงาน เกิดรูปแบบการสร้างเครือข่ายฯ ที่เน้นกระบวนการการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมต่างๆ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การประสานงาน และการสร้างผลงานร่วมกันดังภาพที่ 3

2.2 ผลจากกิจกรรมการสร้างเครือข่ายและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของสมาชิก ดังตารางที่ 1

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการสร้างเครือข่ายการจัดการสารเคมีอันตรายภาคตะวันออก

ภาพที่ 3 รูปแบบกิจกรรมการสร้างเครือข่ายการจัดการสารเคมีอันตรายภาคตะวันออก

ตารางที่ 1 ร้อยละของพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของสมาชิกต่อกิจกรรมการสร้างเครือข่าย

ลำดับ	กิจกรรม	วัน เวลา	จำนวน	พฤติกรรมการมีส่วนร่วม(ร้อยละ)			
				มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่มี
1	ประชุมเชิงปฏิบัติการโดยกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม โดยเทคนิค AIC และ FSC - การวิเคราะห์สภาพปัญหา - การกำหนดกิจกรรมการแก้ปัญหา	24-26 กรกฎาคม 2549	38 หน่วยงาน 43 คน	40 (93.0%)	3 (7.0%)	0 (0)	0 (0)
2	ประชุมเครือข่ายและติดตามผลการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการ	19 ตุลาคม 2549	31 หน่วยงาน 40 คน	30 (75%)	7 (17.5%)	3 (7.5%)	0 (0)
3	ประชุมเชิงบรรยายและการสรุปบทเรียน การซ่อมแผนปฏิบัติการสารเคมี	8 พฤษภาคม 2550	28 หน่วยงาน 36 คน	27 (75%)	5 (13.9%)	4 (11.1%)	0 (0)
4	ประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้	25 ตุลาคม 2550	25 หน่วยงาน 31 คน	25 (80.7%)	3 (9.6%)	2 (6.5%)	1 (3.2%)
5	จัดทำคู่มือทางวิชาการสำหรับผู้ปฏิบัติงานและประชาชน	ตุลาคม 2549 - พฤษภาคม 2550	16 หน่วยงาน 23 คน	19 (82.6%)	4 (17.4%)	0 (0)	0 (0)

จากตารางที่ 1 กิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการโดย กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมโดยเทคนิค AIC และ FSC พบพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของสมาชิกในระดับมากที่สุดร้อยละ 93.0 ปานกลางร้อยละ 7.0 กิจกรรมการประชุมเครือข่ายพบว่าพฤติกรรมการมีส่วนร่วมระดับมากที่สุดร้อยละ 75 ปานกลางร้อยละ 17.5 น้อยร้อยละ 7.5 กิจกรรมประชุมเชิงบรรยายและการสรุปบทเรียนพบว่าพฤติกรรมการมีส่วนร่วมระดับมากที่สุดร้อยละ 75 ปานกลางร้อยละ 13.9 น้อยร้อยละ 11.1 กิจกรรมการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้พบว่าพฤติกรรมการมีส่วนร่วมระดับมากที่สุดร้อยละ 80.7 ปานกลาง ร้อยละ 9.6 น้อยร้อยละ 6.5 ไม่มีส่วนร่วมร้อยละ 3.2 กิจกรรมการจัดทำคู่มือทางวิชาการสำหรับผู้ปฏิบัติงาน และประชาชนพบว่าพฤติกรรม การมีส่วนร่วมระดับมากที่สุดร้อยละ 82.6 ปานกลางร้อยละ 17.4

จากกิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการโดย กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมโดยเทคนิค AIC และ FSC มีการทำกิจกรรมกลุ่มและวิเคราะห์สภาพปัญหาร่วมกันโดยการย้อนอดีต ปัจจุบัน ฝันถึงอนาคตพบสาเหตุสำคัญ 5 ประการ คือ ขาดการมีส่วนร่วมของหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ขาดงบประมาณ

ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสารเคมีไม่สมบูรณ์ ขาดความจริงใจในการตรวจสอบ/การบังคับใช้กฎหมาย และขาดนโยบายที่ชัดเจน พฤติกรรมที่พบเป็นปัญหาของการใช้สารเคมีมากที่สุด ได้แก่ การลักลอบนำเข้า/การรั่วไหล/การจัดเก็บ/การใช้สารเคมีไม่ถูกต้อง พฤติกรรมการขับขี่ของคนขับรถบรรทุกสารเคมีไม่ถูกต้อง การกำจัดขยะพิษและกากของเสียอันตรายไม่ถูกต้อง ไม่มีการคัดแยก การขนส่งไม่ได้มาตรฐานและไม่มี การแสดงป้ายสารเคมีอันตราย การจัดลำดับความสำคัญ ของปัญหาและกำหนดกิจกรรมการแก้ปัญหา แบ่งเป็น 4 กิจกรรม คือ การสร้างความรู้ความเข้าใจ การจัดทำฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเก็บ การใช้สารเคมี การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและกิจกรรมการควบคุมป้องกัน ซึ่งนำมาวางแผนจัดทำแผนงานของแต่ละหน่วยงานที่จะดำเนินการในปี 2550 มีจำนวน 27 โครงการ แบ่งเป็นชลบุรี 16 และระยอง 11 โครงการ

ผลจากการจัดประชุมเครือข่าย 3 ครั้งและการติดตามกำกับกับการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมของเครือข่าย พบว่าเป็นไปตามแผน ส่วนแผนงานโครงการของแต่ละหน่วยงานที่ดำเนินการในปี 2550 ดำเนินการได้จำนวน 23 โครงการ แบ่งเป็น ชลบุรี 16 และระยอง

7 โครงการ เนื่องจากบางโครงการไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณและการเปลี่ยนบุคลากรของหน่วยงานนั้น ส่วนผลผลิตจากเครือข่ายคือคู่มือสำหรับผู้ปฏิบัติงาน 3 ชุด สำหรับเจ้าหน้าที่กู้ภัยและดับเพลิงขององค์การบริหารส่วนตำบล สำหรับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และสำหรับประชาชนจัดทำเว็บไซต์ (www.chemicaldpc3.org) เป็นช่องทางแลกเปลี่ยนข้อมูลและกิจกรรมระหว่างเครือข่าย สำหรับข้อเสนอแนะกิจกรรมสำหรับเครือข่าย ครั้งต่อไป ได้แก่ ประชุมเครือข่ายทุก 3 เดือน การให้ความรู้ชุมชนในเขตเส้นทางขนส่งและชุมชนอุตสาหกรรม จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ การซ้อมแผนป้องกันภัยและระงับอุบัติภัยจากสารเคมีแบบบูรณาการ จัดทำข้อมูลสารเคมีและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการระงับภัย (GIS) ประชุมเครือข่ายไตรภาคี (ชุมชน รัฐ เอกชน) จัดศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบการจัดการสารเคมี ประเมินผลกิจกรรมจากสมาชิกเครือข่าย พบว่า มีความพึงพอใจในกิจกรรมที่ทำร่วมกันในภาพรวมส่วนใหญ่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 87.5 ระดับปานกลางคิดเป็นร้อยละ 12.5 และในด้านประโยชน์และการให้ความสำคัญในการทำงานแบบเครือข่าย คิดเป็นร้อยละ 90

3. ชั้นประเมินผล

การประเมินผลภายนอกโดยมหาวิทยาลัยบูรพา มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมิน บริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการและผลผลิตของโครงการและเพื่อศึกษาผลที่ได้ทั้งหมดในภาพรวม โดยประยุกต์ใช้กรอบแนวคิด CIPP Model สรุปผลดังนี้ บริบทเด่น 3 ประเด็นคือ 1. เป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดผลกระทบหรืออันตรายจากสารเคมี 2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสารเคมีในพื้นที่เข้าร่วมโครงการ 3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพเครือข่าย มีแกนหลักในการประสานและจัดกิจกรรมสำหรับเครือข่าย ด้านปัจจัยนำเข้า ได้แก่ บุคลากรผู้ประสานงาน วิทยากรกระบวนการเหมาะสม มีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมทั้งภาครัฐและเอกชน การจัดการและวัสดุอุปกรณ์ มีความพร้อมและเหมาะสม ทั้งสื่ออุปกรณ์ เอกสาร การเตรียมกระบวนการ สถานที่

และเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง งบประมาณได้รับทุนสนับสนุนจากองค์การอนามัยโลก ด้านกระบวนการ มีการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ประเมินทุกขั้นตอน ได้ผลตามเป้าหมาย ปฏิบัติตามแผนงานครบถ้วน ถูกต้อง การประเมินด้านผลผลิต คือ ประเมินประสิทธิผลบรรลุตามวัตถุประสงค์มีการสร้างเครือข่าย และความร่วมมือกันขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสารเคมีทั้งภาคราชการและเอกชน สรุปภาพรวม พบว่ามีความจำเป็นมากและเหมาะสมกับพื้นที่ ทั้งด้านบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลการศึกษารับรู้ตามวัตถุประสงค์ ส่วนข้อเสนอแนะคือควรมีหน่วยงานหลักที่เป็นศูนย์กลางในการจัดการปัญหาจากสารเคมีความชัดเจน และการประสานงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง

วิจารณ์

จากตารางที่ 1 พบว่ากิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการโดยกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมฯ และกิจกรรมการจัดทำคู่มือทางวิชาการสำหรับผู้ปฏิบัติงานและประชาชน พบว่าสมาชิกมีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมมากที่สุดคือ ร้อยละ 93 และ 82.6 ส่วนกิจกรรมประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นกิจกรรมเดียวที่มีสมาชิกตอบไม่มีส่วนร่วมคิดเป็นร้อยละ 3.2 จะเห็นว่าลักษณะการจัดกิจกรรมมีความสำคัญต่อพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่าย คือ หากมีการสร้างความสัมพันธ์ สร้างความตระหนัก การแบ่งกลุ่ม การมอบหมายงาน การปฏิบัติงานร่วมกันจะพบพฤติกรรมการมีส่วนร่วมมากกว่าการฟังบรรยายและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับวิทยากรและการกระตุ้นสมาชิกให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในเวทีมากขึ้น ส่วนอุปสรรค คือ มีการเปลี่ยนแปลงบุคลากร ทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่องและความไม่ชัดเจนของบางกิจกรรม ผลสรุปจากการศึกษาการสร้างเครือข่ายจากการรวมองค์กรที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับสารเคมี มีการเตรียมกลุ่มโดยการสร้างความตระหนัก สัมพันธภาพและการร่วมวิเคราะห์ปัญหาโดยเทคนิค AIC และ FSC เพื่อให้เกิดกระบวนการ

การมีส่วนร่วม ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา จากนั้นมีการสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์ผ่านกระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน การสื่อสาร การทำกิจกรรมต่อเนื่อง การสร้างผลผลิตนำมาใช้ประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดเด่นและปัจจัยแห่งความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายสอดคล้องกับการศึกษาของประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล⁽¹⁶⁾ พบว่าเงื่อนไขและปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดเครือข่ายการเรียนรู้ ได้แก่ความสัมพันธ์ทางสังคม การเผชิญกับวิกฤติการณ์ปัญหาร่วมกัน เรียนรู้ปัญหาและบทเรียน การแก้ไขปัญหาาร่วมกัน การรวมกลุ่มทำกิจกรรมแก้ปัญหาร่วมกัน การจัดการกลุ่ม ความสามารถของผู้นำ หรือแม่ข่ายการสื่อสาร การสนับสนุนจากภายนอก ปาน กิมปี⁽¹⁷⁾ ได้ค้นพบว่าวิธีการจัดเครือข่ายการเรียนรู้ที่ประสบผลสำเร็จควรมีการดำเนินการ 2 ลักษณะ คือ การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ได้แก่ การเสริมสร้างกิจกรรมให้มีการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดองค์ความรู้ตลอดจนมีการเรียนรู้อย่างเป็นระบบโดยการวิเคราะห์สภาพและปัญหาทางเลือกสำหรับการแก้ปัญหา ทดลองและสรุปผลการเรียนรู้จนกว่าคนในชุมชนจะสามารถดำเนินการได้เอง พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างคนในกลุ่มในฐานะเป็นสมาชิกองค์กรงานวิจัยของ วิมลลักษณ์ ชูชาติ⁽¹⁸⁾ ได้นำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ถึงพัฒนาการของการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่ประสบผลสำเร็จ มีพัฒนาการจากเครือข่ายระดับ คน-คน ไปสู่ คน-กลุ่ม และ กลุ่ม-กลุ่ม ซึ่งมีกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ได้แก่ 1) การก่อตัวเริ่มจากการสร้างผู้นำ 2) การขยายและการเชื่อมประสาน เน้นการสร้างการรวมกลุ่ม ให้เกิดองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง การร่วมแก้ปัญหาการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์ 3) การดำรงอยู่ เน้นให้สมาชิกของเครือข่ายมีการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง กล่าวได้ว่าการสร้างเครือข่ายจำเป็นต้องมีการส่งเสริมอย่างเป็นกระบวนการ คือ การศึกษา เรียนรู้ ในระดับกลุ่ม/ชุมชน การกระตุ้นให้เกิดความสนใจ การเห็นความจำเป็นในการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่าย

โดยเฉพาะ การเสริมด้านการบริหารจัดการ และการประสานงาน ของ “แกนประสาน” หรือแม่ข่าย การสร้างเครือข่ายเป็น กลยุทธ์หนึ่งในการทำงานที่เป็นรูปแบบของความร่วมมือ หรือการพึ่งพาอาศัยกันในการทำงานเป็นเทคนิคทางสังคมรูปแบบหนึ่ง^(13,14) สอดคล้องการศึกษาของวนิดา⁽¹⁹⁾ เกี่ยวกับการดำเนินงานป้องกันและควบคุมโรคเลปโตสไปโรซิสได้มีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ กระบวนการเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ชุมชนใน 3 ลักษณะคือการสร้างวิทยากรกระบวนการ การจัดตั้งกองทุนรองเท้าบูท การขยายเครือข่าย การมีส่วนร่วมระดับตำบลทำให้เกิดการขับเคลื่อนของการสร้างกิจกรรมป้องกันควบคุมโรค ข้อเสนอแนะการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งเครือข่าย การประเมินผลศักยภาพเครือข่าย และการศึกษาเชิงคุณภาพทางสังคมและพฤติกรรมศาสตร์ในมิติของความเข้มแข็งและความยั่งยืนของเครือข่ายต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสมาชิกเครือข่ายจากทุกหน่วยงานที่เข้าร่วมกิจกรรมและให้ความสำคัญกับการทำงานในลักษณะเครือข่าย ผู้บริหารของสำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 3 ชลบุรี กรมควบคุมโรคที่ให้คำแนะนำปรึกษา องค์กรอนามัยโลกที่สนับสนุนงบประมาณ

เอกสารอ้างอิง

1. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ; 2526.
2. Thailand National Chemicals Management Profile 2005. ปัญหาสำคัญเกี่ยวกับการจัดการสารเคมีของประเทศไทย. [26 เมษายน 2550]; แหล่งข้อมูล: URL; http://ipcs.fda.moph.go.th/e_ipcs/thai/pro

- file/2005/chap3.htm? 2005= chap3
3. วิชัย สติมัย, ھرรษา รัชชาคม, ณรงค์ เนตรสวีกา, ชะฎายุทธ ปัทเมฆ, พูนศักดิ์ ศรีประพัฒน์. รายงานการศึกษาการสร้างควมเข้มแข็งเครือข่ายการจัดการสารเคมีอันตรายภาคตะวันออก ชลบุรี: สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 3 จังหวัดชลบุรี; 2550.
 4. นลินี ศรีพวง, รัชกร ชมสวน, สมเกียรติ ทวมแสง. กรณีศึกษาเพื่อกำหนดรูปแบบการเฝ้าคุม/การเฝ้าระวังโรค จากการประกอบอาชีพที่สัมผัสกับสารทำลายในอุตสาหกรรมปิโตรเคมีและอุตสาหกรรม รยนต์. นนทบุรี: กองอาชีวอนามัย กรมอนามัย; 2540.
 5. สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. แนวทางการประเมินความเสี่ยงด้านสุขภาพอนามัยต่อประชากรที่อาศัย อยู่โดยรอบโรงงานอุตสาหกรรมประเภทเคมี ปิโตรเคมี ปิโตรเลียม. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม; 2546.
 6. สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม. โครงการศึกษาและพัฒนาแนวทางการควบคุมป้องกัน และแก้ไข ปัญหาเหตุรำคาญและอุบัติเหตุจากมลพิษ ในพื้นที่ชายฝั่งทะเล ตะวันออกและนิคมอุตสาหกรรม. นนทบุรี: กรมอนามัย; 2544.
 7. Thailand Focal Point for IPCS/IFCS. Food and Drug Administration, Thailand. [cited 2007 March 9]; Available from: URL; <http://www2.fda.moph.go.th/ipcs/ipcs/tcsnet.asp>
 8. คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนายุทธศาสตร์การจัดการสารเคมี. แผนยุทธศาสตร์การจัดการสารเคมีแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2550 -2554) พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: ชุมชุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด; 2550.
 9. นิตยา เงินประเสริฐศรี. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2544; 2: 61-62.
 10. เขวฤทธิ จงเกษกรณ์. การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ ทรัพยากรน้ำ: กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำสะแกกรัง จังหวัดอุทัยธานี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร ดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยนเรศวร; 2552.
 11. Cohen J and Uphoff NT. Participation a place in rural development :Seeking Claify through specificity. World Development 1980: 110-115.
 12. Erwin, W. Participation management: Concept, Theory and implementation. Atlanta: Georgia State University; 1967.
 13. นฤมล นิราทร. การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; 2543.
 14. ปุสดี มอนซอน. สกรรจ์ พรหมศิริ. ญาณิกรณ์ ธรรมโชติ. ดลทิพย์ พิษผลเจริญ. โครงการวิจัยและพัฒนาชีวิต สาธารณะ-ท้องถิ่นน้อย คณะสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. กรอบแนวคิด การประเมินศักยภาพเครือข่ายสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: พี.เอ.ลิฟวิ่ง; 2547.
 15. กาญจนา แก้วเทพ. เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สภาคณาธิการแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา; 2538.
 16. วนิดา วิระกุล. รายงานการประเมินผลการประเมินศักยภาพและการมีส่วนร่วมของเครือข่ายเลปโตสไปโรซิส ระดับตำบล. ขอนแก่น: คลัง นานาวิทยา; 2545.
 17. ปาน กิมปี. การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอก โรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน. (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; 2540.
 18. ประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล. เครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบเกษตรกรรมทางเลือกของชุมชน. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่; 2538.
 19. วิมลลักษณ์ ชูชาติ. การนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้. (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎี บัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; 2540.